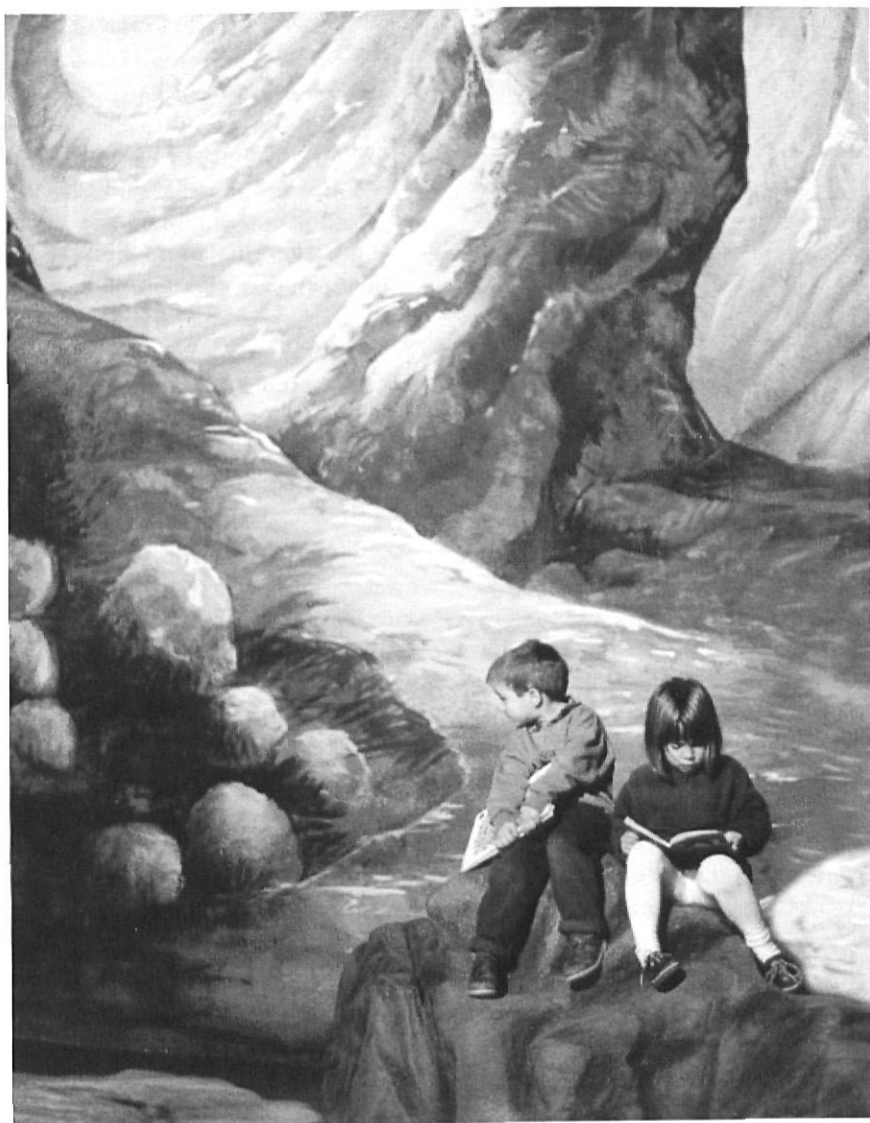

Lletres

La lectura a les comarques de Girona

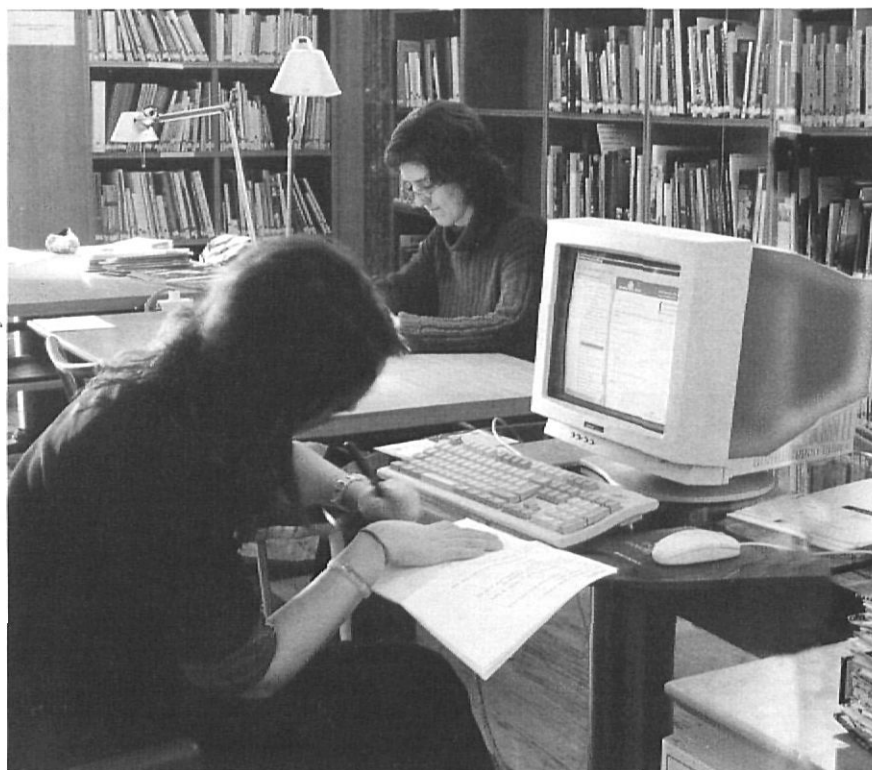
Ramon Canals, Moisès Esteban, Josep Ribas

PEP CABALLÉ

Què és llegir?

Llegir, diu Isabel Solé,⁽¹⁾ és «un procés d'interacció entre el lector i el text, un procés en el qual el lector intenta satisfer els objectius que guien la seva lectura». El lector (vostè en aquest cas) construeix el coneixement a partir de la interacció amb l'entorn (l'article que té a les seves mans), i hi aporta els coneixements previs (descodificació, comprensió d'un text, temàtica, etc., que, juntament amb el text, possibiliten la construcció del significat de l'article. La lectura, en resum, esdevé fruit de la interacció del «monde du text» i el «monde du lecteur» (utilitzant la terminologia de Paul Ricoeur).

La lectura és, doncs, una manera d'adquirir informació que requereix un lector (amb uns mínims recursos mentals que intervenen en l'acte de la lectura adquirits al llarg de l'aprenentatge), uns objectius (comprensió de l'article, en aquest cas, o expectativa d'una sensació estètica, de plaer personal) i un text (material escrit que potencia la creació del sentit). Quan llegim un text duem a terme una tasca cognitiva enormement complexa que implica diferents processos que actuen coordinadament sobre la informació escrita. En el nostre cervell actua un conjunt d'activitats neuronals que el sistema cognitiu sosté, així com els òrgans sensorials (vista i oïda, principalment), que juntament amb els òrgans motors en la lectura oral i en la subvocàlica permeten la comprensió i la consegüent satisfacció dels objectius de la lectura.

El «Manifest d'Olot»

El dret a llegir s'emmarca en l'anomenat «dret a aprendre» de la UNESCO, que constitueix un desafiament capital per a la humanitat en aquest nou segle que hem inaugurat. Precisament, aprendre a llegir permet el salt posterior: llegir per aprendre.

A Olot, en 1976, es va signar per part de 323 mestres i psicòlegs el «Manifest sobre l'aprenentatge de la Lectura» (Canals i Jubert).⁽²⁾ S'hi afirmava que «tot nen té dret a aprendre a llegir, inclosos aquells que presenten dificultats per a la lectura». Per tal que això fos una realitat es reclamava, entre altres coses:

- Una millora en els mètodes emprats per ensenyar a llegir, ja que no és admissible el 25-30% de fracàs en la lectura.

- Respectar el moment de maduresa per fer-ne l'aprenentatge.

- Evitar l'establiment prematur d'una selectivitat.

- No etiquetar de dislèxia el que sovint no és més que inadequació didàctica i desbordament del mestre.

- S'ha d'aprendre a llegir en la mateixa llengua en què s'ha après a parlar.

- «Cal convertir l'escola (en concret l'etapa d'EGB) en un lloc per aprendre a pensar, sentir i viure, i no únicament en un lloc per aprendre a llegir».

El «Manifest d'Olot» va tenir ressò en la premsa diària de Catalunya. L'aprenentatge de la lectura es va començar a veure amb uns altres ulls.

Records d'aprendre a llegir a Girona

Sens dubte, l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura constitueixen les bases d'aquest dret a l'educació i a la lectura que tota persona, com a tal, hauria de tenir. De fet, llegim el diari mentre prenem un cafè, llegim un títol a la televisió, llegim una revista mentre ens tallen els cabells, llegim un llibre *quan viatgem...* i totes aquestes accions tan quotidianes (per a molts) tenen un origen...

«—Jaume, vine a llegir.

»Jo agafava la meua cartilla, m'asseia entre les seves cames i s'iniciava la cerimònia:

»—La “m” con la “a”, “ma”, la “m” con la “e”, “me”..., i així fins arribar a formar grups de paraules com “mama” o “mame”»

Segur que a molts aquesta situació que descriu Jaume Cela⁽³⁾ els resulta familiar. «Tots», utilitzant un mètode o un altre, aprenem a llegir. Mirambell, per exemple, encara recorda com la seva mare (no hi havia escola bressol, en aquell temps) li ensenyava les lletres amb els dits de la mà. Ernest Costa i Savoia recorda uns fantàstics volums d'història natural editats per Montaner i Simon i, és

A Olot, l'any 1976, 323 mestres i psicòlegs vàn signar el «Manifest sobre l'aprenentatge de la lectura»

clar, algun dels exemplars d'*En Patufet* que compartien espai dins la llibreria del seu avi. Salomó Marquès, per la seva banda, parla de l'educació nacionalcatòlica dels «hermanus» Maristes de Girona, que li va permetre aprendre —diu irònicament— que «els garbanzos eren una cosa tan vella com els cigrons».

Salomó Marquès, igual que Mirambell i tants d'altres, va tenir la sort d'aprendre a escriure i llegir en català gràcies a la seva mare, i recorda amb agraïment i felicitat les trobades amb els escoltes, en les quals trobava allò que el col·legi de la Immaculada no li podia donar. Els records de Joaquim Nadal Farreras es remunten a les Escolàpies de la plaça de la Catedral: «la senyoreta Rosa Puig ens introduïa en els rudiments de la lectura i l'escriptura». Joaquim Nadal es recorda —mai no m'ha deixat— d'un exercici de lectura que consistia a esbrinar el sentit d'un vers reiteratiu: «La farola de palacio / se está muriendo de risa / al ver a los estudiantes / con corbata y sin camisa».(4)

I parlant de records gironins, no ens podríem oblidar de les experiències de Josep Pla recollides en el seu dietari(5) o, per esmentar un altre exemple, en el seu llibre *Girona: un llibre de records*.(6) En ambdós explica l'inici de la seva formació (quan tan sols tenia tres anys) als germans maristes situats al barri de la Rajola de Palafrugell. Els seus primers records de la lectura, però, són posteriors: «El meu primer record de lectura va lligat amb aquesta casa [l'any 1904, quan tenia 7 anys, Josep Pla va anar a viure al carrer del Sol]. Hi vaig llegir, una tarda que feia calor, assegut als graons de l'escala, la informació de la bomba de Morral, quan els reis es casaven». Aquesta fou la seva primera lectura «conscient, seguida i llarga».

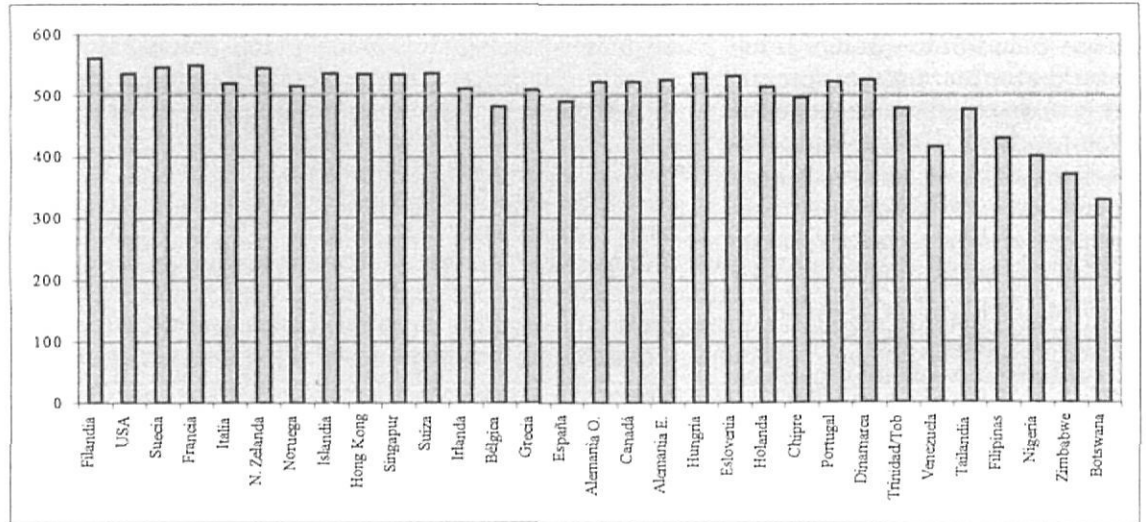
Josep M. Ovejunas/AMIG(CRDI)

Llegeixen millor els nens/es de Girona que els de la resta de Catalunya, Espanya i el món?

Com llegeixen els alumnes de les comarques gironines? Ho fan igual de bé que els de la resta de Catalunya, d'Espanya o del món? És difícil realitzar un estudi comparatiu entre el nivell de lectura obtingut pels alumnes de les comarques gironines i els d'altres zones, ja siguin de l'Estat o del món.

Ho farem a partir de tres treballs comparatius: 1) Espanya i el món, 2) Catalunya i la resta de comunitats autònomes, i 3) les comarques de Girona i les de Barcelona, Tarragona i Lleida.

El primer estudi és internacional i portat a terme per la IEA (1991). Hi participen 31 estats. La mostra correspon a la població escolaritzada de 14 anys, edat final de l'escolarització obligatòria en molts estats. Espanya ocupa el lloc 23, darrere de països com Portugal, Grècia, Singapur, Xipre o Eslovènia, i se situa per davant de Bèlgica, Filipines, Tailàndia i uns quants altres (es pot observar en el gràfic següent). En posteriors avaluacions que ha realitzat la IEA (1999), Espanya no hi ha participat. Sí que ho ha fet, en canvi, en l'avaluació internacional PISA 2000, promoguda per l'OCDE (on predominen criteris econòmicistes). En aquest estudi, sobre

32 països, Espanya queda per sota de la mitjana (500 punts), amb 490 punts, i ocupa el lloc 18.

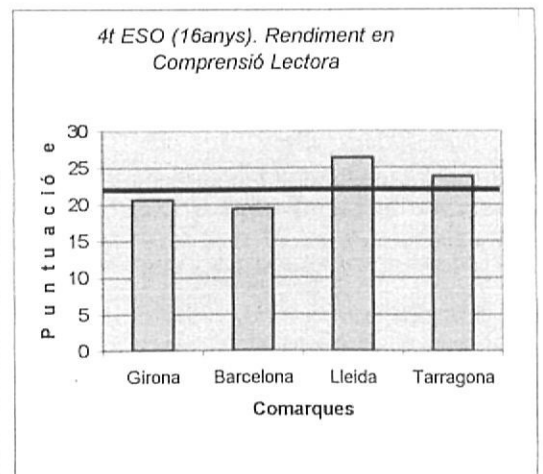
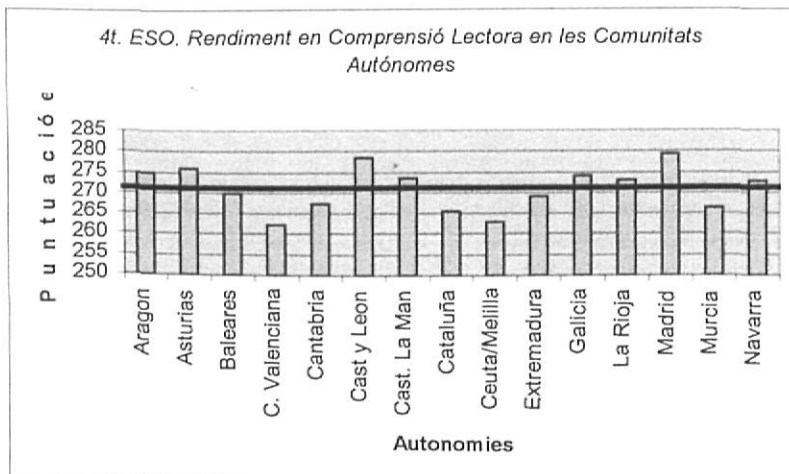
El segon estudi és realitzat per l'INCE (dependent del Ministerio de Educación y Ciencia). Fa una diagnosi del sistema educatiu espanyol i una avaluació del nivell de lectura. El gràfic següent mostra els resultats per autonomies. Correspon al nivell de 4t d'ESO, final de l'escolaritat obligatòria a l'Estat espanyol. El comitè científic de l'INCE ha fixat en 300 el nivell de rendiment desitjable o satisfactori per als alumnes de 16 anys (4t d'ESO). La mitjana és de 271,15. Com es pot

observar, la Comunitat de Madrid és la que obté la millor puntuació, i la Valenciana la pitjor. A Catalunya estem 6 punts per sota la mitjana i ocupem el 9è lloc en el rànquing.

En el Laboratori de Lectura i Llençatge hem portat a terme un ampli estudi per tot Catalunya sobre els aprenentatges instrumentals (comprendre els missatges escrits, expressar adequadament els propis pensaments i orientar-se eficaçment en el món de les quantitats). Comparant els resultats obtinguts, en lectura, entre les demarcacions provincials observem que la que obté una puntuació més alta és la de Lleida,

seguida per Tarragona, Girona i finalment Barcelona. Les diferències entre Girona i Barcelona no són significatives, però sí que ho són les que separen Girona de Tarragona i Lleida.

D'aquests resultats, no sé fins a quin punt es pot concloure que els alumnes que finalitzen l'escolaritat obligatòria a les comarques gironines estan en un terme mitjà dintre les comarques de Catalunya. Si ho comparem amb Espanya, estem per sota de la mitjana autonòmica. En l'estudi internacional continuem estant també per sota les mitjanes dels països participants. Certament reconeixem

En lectura, els gironins que finalitzen l'escolaritat obligatòria estan per sota de la mitjana autonòmica

ARXIU UdG

que les conclusions que se'n poden extreure són discutibles, ja que en els diferents estudis no es van utilitzar els mateixos instruments de mesura ni es van tenir en compte altres factors. És un simple indicador del nivell lector de Girona i comarques: ni som els millors ni els pitjors.

Aprendre a llegir

S'han descrit diversos models que exposen els nivells a assolir en lectura. Wells(7) (1987) descriu un model de domini de la lectura en quatre plans, summament interessant, i explica com aquests nivells donen accés a tipus de lectura de major amplitud i profunditat. L'evolució de la lectura va íntimament lligada al desenvolupament biopsicosocial de la persona.

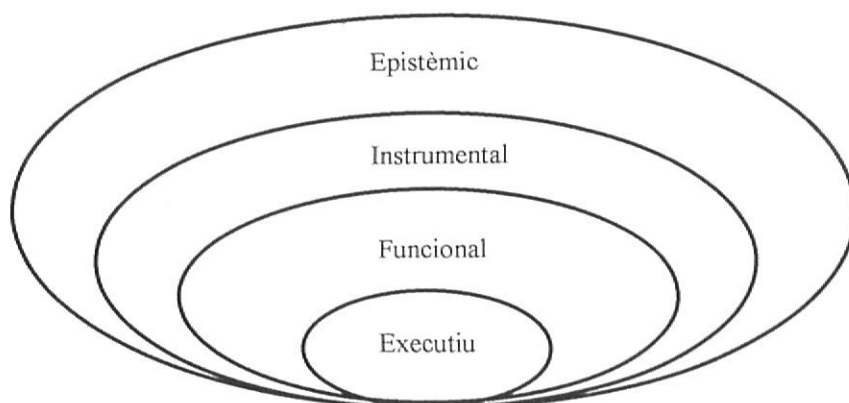
1. *Executiu*. «Aprendre a llegir». Correspon a aquest nivell un domini de la lectura que consisteix a ser capaç de descodificar un missatge escrit al codi oral. Implica un cert nivell d'automatització del codi alfabètic. És el nivell que s'assoleix al final del 2n cicle de primària (4t de primària). Estar ancorat en aquest primer nivell implica no superar

l'analfabetisme funcional. L'escola, que atén durant 10 anys els escolars, els ensenya a llegir i a escriure i ho aconsegueix en la majoria de casos, però hi ha un nucli irreductible d'un 15% a un 20% d'alumnes que no aconsegueixen superar aquest nivell bàsic. Formen el nucli central dels futurs analfabets funcionals.

2. *Funcional*. «Ras d'alfabetització». Aquest nivell ens permet afrontar les exigències de la vida quotidiana en la nostra societat: comprendre el significat d'enunciats específics de textos, integrar informació del text per resoldre problemes. Els indicadors d'aquest nivell són la capacitat per llegir el diari, seguir unes instruccions (si estan correctament explicades)... El

nivell funcional s'aconsegueix o s'hauria d'aconseguir en el tercer cicle de primària. És el nivell mínim d'alfabetització. És el pas d'aprendre a llegir a llegir per aprendre.

3. *Instrumental*. «Llegir per aprendre». Aquest tercer nivell inclou una prevalença sobre certa diversitat de textos. En llegir, el text es fa transparent (no veiem les lletres o les síl·labes, sinó la paraula o la frase entera com un tot, accedim directament al significat). Això ens permet buscar directament la informació, i els problemes que es puguin presentar radiquen més en els continguts vehiculats o en un dèficit de coneixements previs sobre el tema que en la transparència de la llengua o el reconeixement del tipus

de text. En aquest nivell hi ha un bon domini de l'automatització i s'és capaç de reconèixer correctament la idea principal.

4. *Epistèmic*. «Llegir per pensar». Correspon a un domini potent de la lectura. Implica el domini de la lectura per a funcions de transformació i d'actuació sobre el coneixement i l'experiència; s'utilitza com una forma de pensar, crear, interpretar i criticar. La interacció entre el subjecte i el text permet un alt nivell de construcció del pensament. És el grau que s'hauria d'assolir al final de l'educació secundària obligatòria, tot i que per desgràcia no sempre és així.

Allò important del model de Wells és la integració en un sistema dels diversos nivells. Encara que aquests es desenvolupen amb més propietat al llarg del temps, Wells considera que la lectura evoluciona de forma anàloga a la manera com es construeix el llenguatge: forma (descodificació), significat (comprensió) i funció (ús per al qual serveix).

Algunes idees per millorar la lectura en l'etapa escolar

Per aprendre a llegir es necessita un bon nivell de desenvolupament del llenguatge, tant del parlat com de l'escoltat. La lectura assoleix la seva finalitat amb la comprensió; no obstant això, els processos específics de la lectura no són de comprensió, sinó que condueixen a la comprensió. El desenvolupament del llenguatge és la *gran condició per arribar a la comprensió lectora*. Un període clau d'evolució del llenguatge es dona entre els 2 i els 6 anys, el període pre-escolar. Posteriorment la lectura ajuda a incrementar el nivell de llenguatge.

Per aprendre a llegir cal també un bon aprenentatge de la descodificació i mecànica lectora. Normalment es tarda uns 4-5 anys a assolir-ho, de 1r a 5è de primària. De forma general, s'ha assolit quan es llegeix (en veu alta) a la mateixa rapidesa que es parla, o sigui, a una velocitat d'unes 120-150 paraules per minut. Es dona quan en llegir

no es veuen les lletres o síl·labes, sinó que s'accedeix directament al significat. L'adquisició de l'accés al lèxic és un xic lenta. Es considera que a cada curs escolar el vocabulari visual, el que dona accés al lèxic, s'incrementa en unes mil paraules. Als 11 anys, bona part dels alumnes tenen un vocabulari visual d'unes 5.000-6.000 paraules. El vocabulari utilitzat en alguns diaris, tipus premsa groga britànica, és d'unes 1.000 paraules; altres, com *El País*, n'utilitzen per sobre de 8.000.

Cal tenir present l'existència d'un desfasament en la comprensió entre el llenguatge parlat i el llegit, que és d'uns quatre anys a la primària. Posteriorment aquest desfasament es va reduint. Això no vol dir que els continguts del text hagin de ser d'un nivell inferior. Si es conta una història ha d'estar d'acord amb el nivell d'interessos de l'edat del nen.

S'han de respectar els diferents ritmes d'endinsament en el món de la lectura, que el nen senti confiança en les seves pròpies possibilitats. Cal respectar la diversitat. Per què tots els nens han d'aprendre a llegir als 5 anys? No és una manera d'abocar al fracàs un bon percentatge d'aprenents de lector?

Per aprendre a llegir és imprescindible que el fet de llegir tingui un valor i un sentit per a l'aprenent. És *considera important i real el que figura com a real i important en la societat* (per al nen, en la família, en el grup de companys, en el barri, en els mitjans de comunicació al seu abast...) en què es viu i amb què es manté una acció recíproca. Per això convé entrar acompanyat al món del llibre, orientar l'atenció del nen cap al món escrit, des de ben petit i principalment de la mà dels pares: lectura compartida de contes com un hàbit establert en la família, presència de llibres i lectors... S'ha d'evitar que el valor de la lectura sigui un valor merament escolar. La

Hi ha un nucli irreductible d'un 15% a un 20% d'alumnes que no aconsegueixen superar el nivell bàsic de lectura

lectura no s'ha de reduir a aprendre. És important que hi hagi un període de plaer, de divertir-se amb el llibre, ja sigui gaudint del plaer de descodificar (6-7anys) o amb les històries que s'hi expliquen.

Si es presenten dificultats lectores, no s'ha d'esperar que es consolidin. És el que passa si es triga 3 o 4 anys. En la taula següent es pot veure un indicador de quan un alumne ha entrat a la zona de risc per mantenir la dificultat lectora. Per comprovar-ho es fa llegir al nen un text propi de la seva edat durant un minut. Es compten les paraules llegides i s'hi descompten les paraules mal llegides. Si el resultat està per sota del nombre de paraules de zona de risc del nivell escolar que cursa, es pot considerar que pot tenir dificultats lectores. Convé consultar un professional que aclareixi la dificultat i orienti la intervenció adequada.

Zona de risc	Rapidesa lectora en català (paraules/minut)
1r	<10
2n	<30
3r	<50
4t	<65
5è	<78

Dins aquest apartat cal fer referència als alumnes que tenen dificultats específiques en l'aprenentatge de la lectura. Les dificultats poden ser: un retard lector, o sigui, un endarreriment, posteriorment recuperable; o un trastorn específic d'aprenentatge de la lectura, o dislèxia de desenvolupament. El retard lector es pot superar en un o dos anys, sempre que no apareguin factors colaterals (com pot ser el rebuig a la lectura, una baixa autoestima...). La dislèxia de desenvolupament (que afecta un 3-5% de la població escolar) és una disfunció cerebral que es pot pal·liar i compensar, però no curar. Començant el trac-

tament a temps (2n o 3r de primària), amb l'esforç i comprensió de pares, mestres i sobretot de l'alumne, es pot aconseguir un progrés que a alguns afectats fins i tot els ha permès realitzar estudis universitaris.

Llegir per viure

Començàvem aquest treball preguntant-nos «Què és llegir?». I, amb la companyia del lector, hem anat veient la importància de llegir, la història de la lectura (especialment a les comarques gironines), l'estat de l'analfabetisme (absolut i funcional), el «Manifest d'Olot», l'aprenentatge de la lectura i altres aspectes que configuren el quefer que ens ocupa.

Per finalitzar, doncs, només resta recordar les paraules de José Antonio Pérez-Rioja,(8) que ens recorda que «viure, sens dubte, és més important que llegir [més radical: originari, bàsic, diria Ortega], però llegir ajuda a viure en plenitud, contribueix a fer la vida més bonica, més gran, més generosa. Llegir és, també, una forma de viure», perquè és fruit de la vida i en participa. No ha participat la lectura de Marx, de la Bíblia, d'Adolf

Hitler en la vida col·lectiva d'occident? El llibre és quelcom viu, ple d'experiències, idees, pensaments (i les idees tenen poder factic!), sentiments que influeixen, apassionen, dominen... La lectura esdevé una necessitat sociocultural i, per què no, un plaer. Gràcies per llegir-nos!

Ramon Canals, Moisès Esteban, Josep Ribas

Laboratori de lectura i llenguatge, UdG.

Notes

- SOLÉ, I. (1992). *Estratègies de lectura*. Barcelona: Graó, p. 14.
- CANALS, R.; JUBERT, J. (1976). «Aprendre a llegir a Catalunya», *Presència*, 1976.
- PUJOL, D. (ed.) (1996). *Quan jo anava a estudi*, Girona: El Serrat.
- Totes aquestes experiències d'iniciació a la lectura són explicades en el llibre de Pujol anteriorment esmentat.
- PLA, J. (1991). *El quadern gris - un dictari-*. Barcelona: Destino.
- PLA, J. (1989). *Girona: un llibre de records*. Barcelona: Destino.
- WELLS (1987). «Aprendices en el dominio de la lengua escrita». *Act. II Jornadas Internacionales de Psicología y Educación*. Madrid. Visor-Aprendizaje / MEC.
- PÉREZ-RIOJA, J. A. (1988). *La necesidad, el placer de leer*. Madrid: Popular, p. 134.